

‘חסידים הראשונים...’. ביטוי זה מצאנוהו בכמה מקומות במשנה ובברייתא; – במשנה ברכות ל: ‘חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ומתפללין כדי שיכוונו לבם לאביהם שבשמים’. ברייתא גדרים י. ‘חסידים הראשונים היו מתאווין להביא קרבן טהור. לפי שאין הקב"ה מביא תקלה על ידיהם מה היו עושין? עומדין ומתנדבין נזירות למקום’. ברייתא ב"ק ל. ‘חסידים הראשונים היו מצניעים קוצותיהם וזכוכיותיהם בתוך שדותיהם...’. ברייתא גדה לח. ‘חסידים הראשונים לא היו משמשין מטותיהן אלא ברביעי [פרשו בגמרא ‘מרביעי’] בשבת שלא יבואו נשותיהן לידי חלול שבת’. [וברמב"ם (ת"ז, ג): ‘וכן היה דרך חסידים הראשונים, שומעים חרפתם ואינן משיבין ולא עוד אלא שמוחלים למחרף וסולחים לר’].

‘אמר רבא: השתא בבל תוסיף קאי מעשה לא הוי’. רש"י ותוס' והראב"ד (ציצית א, טו) מפרשים בניחותא (וכן משמע בשיטמ"ק שמחק תיבת ‘השתא’), שכיון שעבר בבל תוסיף אין כאן ‘עשיה’ הלכך כשחתך כשר שאין זה בכלל ‘מן העשוי בפסול’. ואולם ברמב"ם (שם) נראה שמפרש בלשון תמיהה; כלומר כיון שעבר בהטלת האחרונות בבל תוסיף, ודאי זהו בכלל תעשה הלכך אין לפסלה משום ‘לא מן העשוי’. (נראה לפרש דלא דמי למטיל לבעלת שלש או לתפירה בתוך ג' שעשייתו אינה עשיית מצוה כלל, ולכן פסול משום ‘תעשה’, אבל מטיל למוטלת מכך שעובר בבל תוסיף מוכח שלא בטלה צורת המצוה, שאם בטלה לא היה עובר בבל תוסיף). ורב פפא חלק ואמר, שמה להפך, אם מכוין להוסיף הרי זה מעשה בפסול ואין לה תקנה, לא הכשיר רבי זירא הטיל למוטלת אלא כשנתכוין לבטל הראשונות, שכיון שלא נתכוין להוסיף ‘בל תוסיף ליכא מעשה איכא’ – כלומר מעשה העשוי בכשרות. לאור זאת פסק הרמב"ם שאם נתכוין לבטל הראשונה, מתיר הראשונה או חותכה וכשרה. ואם נתכוין להוסיף, אעפ"י שחתך אחת משתיהן פסולה משום עשיה בפסול (עפ"י כסף משנה שם). וכן פסק בשלחן ערוך (י). ואילו הרמ"א פסק שכשרה בכל אופן (וכן נקט המשנ"ב. ואילו בכף החיים פסק כדעת השו"ע). מראי מקומות ודינים נוספים בענין ‘הטיל למוטלת’ – ע' בקונטרס שבסוף הספר פרק רביעי טז–יז.

בדיני תעשה ולא מן העשוי בציצית – ע' בקונטרס שבסוף הספר, פרק שלישי טז.

טלית שהקטן מתכסה בו ראשו ורובו – ע' פרטי הדינים והשיטות בקונטרס שבסוף הספר, פרק שני א–ח.

דף מא

‘טלית כפולה חייבת בציצית’ – במקום הכפל. ‘ורבי שמעון פוטר’. יש אומרים שמלשון ‘פוטר’ משמע פוטר לגמרי, לא במקום הכפל ולא בקרנות הפשוטים (עפ"י דרכי משה י). ויש אומרים שלא פטר רבי שמעון אלא בכפל [שבזה אמר תנא קמא ‘חייבת’], אבל בכנפות הפשוטים חייב (מרדכי; בית יוסף). ויש סוברים שבבגד ארוך שאינו ראוי ללבישה כמות שהוא ללא הכפלה, פטור בכנפות הפשוטות (כן דעת כמה פוסקים, מובאים במשנ"ב שם סקט"ו. ולפי"ז מיושב לשון פטור שאמר רבי שמעון). ונחלקו הראשונים להלכה האם נוקטים כרבי שמעון (רמב"ם, וכמעשה שבסמוך), או כחכמים (רי"ף רא"ש וטור).

‘איפשיטא ואתא חוטא וקם להדי רישיה. אמר ליה: לאו היינו כנף דכתב רחמנא באורייתא... חובת טלית הוא, זיל רמי לה’. לכאורה משמע מכאן שגם לרבי שמעון הפוסט, אינו פוסט אלא מתליית ציצית במקום הכפל אבל בכנפות הפשוטים חייב, שהרי אמר לו להטיל בפשוטות הגם שסבר כרבי שמעון שהכפל אינו ‘כנף’ שאמרה תורה (כן הוכיח בספר ארצות החיים, והקשה על דברי הדרכי-משה שכתב לר”ש שפוסט לגמרי).

ויש לומר כיון שראה שהטלית נפשטת לפעמים, לכך אמר לו להטיל בכנפות הפשוטים, שבאופן זה הכל מודים להטיל בפשוטים ולא בכפל.

ומובן מדוע לא אמר לו זאת אלא כשראה שהבגד נפשט ולא מקודם לכן.

[לפי זה אין ראייה ממעשה זה שנקטו האמוראים כרבי שמעון, כי כאמור הכל מודים באופן זה שמדי פעם הטלית נפשטת, לחייב בכנפות הפשוטים] (עפ”י פירוש ‘ארגמן’ למסכת ציצת ו – להגר”ק שליט”א).

בוה יש לישב דברי האחרונים ז”ל שבטלית הכפולה מקומתו, לכו”ע פטורה בכנפות הפשוטים. והרי רש”י כתב במעשה זה שהיתה הטלית כפלים מקומתו [ודוחק לומר כיון דסבר חובת טלית, הרי שאין לנו למדוד לפי קומת אדם מסוים, כי שמה ראייה להתכסות בה כמות שהיא לאדם אחר הארוך בקומתו – אך נראה שלעולם יש להתחשב לפי בעלי הבגד ולא לפי אדם אחר שאינו עומד להתכסות בה].

אך לפי הנ”ל מובן, שבאופן זה שנפשטת לפעמים יש לחייב בפשוטות אף אם אינה ראויה ללבישה אלא ע”י הכפלה, כי סוף סוף אלו כנפותיה בעצם, וראייה ללבישה ע”י קיפול [ו”ל דשאני מבגדים שד’ כנפותיהם בצד אחד שכתב הרמ”א (בסו”א י) שפטורים, דהכא אילו היה מתכסה בבגד כמות שהוא עשוי, היו שתיים מלפניו ושתיים מאחוריו ואין הקיפול גורע בוה, משא”כ בגד שתחילת עשייתו כל כנפותיו בצד אחד].

תד”ה ענשיתו – ‘ע’ ריטב”א ר”ה ט”ז: ד”ה וא”ר יצחק כל שנה – דפליג, וכן בשטמ”ק כתובות מ’.
 בשם הריטב”א (מהגר”א נבנצל שליט”א).
 ע’ גם בספר קדושת לוי, לקוטים ד”ה בהשפטו יצא.

‘אלא הכי קאמר ליה: צטדקי למיפטר נפשך מציצית’. מפרש”י משמע שלמסקנא נדחית הראייה מדברי המלאך שציצית חובת גברא, כי גם אם חובת טלית היא, יש עונש בעידן רתחא על שלא הביא עצמו לידי קיום מצוה זו. אבל התוס’ כתבו שאם חובת טלית הוא, אין להעניש על כך, כיון שאין לו בגד המחויב.

יש מי שכתב לבאר יסוד מחלוקתם; לדעת התוס’, למ”ד חובת טלית היא אין כל חובה וקיום מצוה בגברא, הלכך אין האדם חייב להביא עצמו לידי חיוב מצוה כזו שאין בה חובה לגברא, וכשם שאין אדם חייב לקנות בית כדי לקיים בו מצות מעקה. אבל רש”י סובר שבנוסף לחובת הבגד יש גם חובת גברא, הלכך נענשים עליה בעדנא דרתחא. תדע, שהרי שמואל עצמו שאומר כלי קופסא חייב בציצית, הוא בעל המימרא ‘תכלת אין בה משום כלאים’, ואם אין שום חובת גברא הלא אפשר לקיים שניהם על ידי שיניח הטלית בקופסא, ובוה מקיים מצות ציצת בלא לעבור על איסור כלאים – אלא מוכח שקיימת גם חובת גברא בציצית אף אם כלי קופסא חייב (עפ”י ‘שעורים לזכר א”מ ז’ל’ ח”א עמ’ רו–רט).

ונראה לכאורה שאין כאן הוכחה, כי ודאי אין חיוב ציצית אלא בבגד הראוי ללבישה, ד’אשר תכסה בה’ כתיב, הלכך אם היה אסור ללבוש משום כלאים, הרי מתבטלת המצוה מעיקרא, ועל כרחך שהתירה התורה הלבישה. (וכן נראה דעת הגרשז”א – ע’ מנחת שלמה ח”ב ד).

גם מדברי הבה”ג (המובא בתוס’ וברא”ש) שמכך שאנו מברכים ‘להתעטף’ מוכח שחובת גברא היא, משמע שנקט דלמ”ד חובת מנא אין שום חובת גברא, כי אם כן הלא מסתבר שצריך לברך על העטיפה שיש בוה קיום מצוה שבגופו. ובפשוטות יש לומר שלדעת רש”י יש עונש בשעת זעם על כך שאין לו בגד החייב, שנראה כעושה תחבולות מלהיפטר ממצות

הבגד בכך שיש לו רק בגדים הפטורים. ואעפ"י שעל האדם אין שום חלות חיוב. [גם בשטמ"ק משמע בעיקר הסברא כרש"י, שיש עונש גם למ"ד חובת טלית].

טלית שנקרעה... פרטי דינים, ע' בקונטרס שבסוף הספר פרק שלישי ה.

(ע"ב) אורך הציציות ומקום הנקב לתליית הציציות – ע' בפירוט קונטרס שבסוף הספר פרק רביעי יח ופרק שלישי יג.

דף מב

יצריך לפרודא כי צוציתא דארמאי. פירוש, צריך להפריד החוטים שלא יהו מסובכים אלו באלו, כמו שפרשו האחרונים. ונראה שאין זה מעכב בדיעבד ואינו אלא משום נוי המצוה. ובמשנה ברורה (ת,ז) צדד לומר שמעכב בדיעבד, ואין משמע כן מסתימת הגמרא והפוסקים. וכל שכן שאין פסול אם רק בשעת הקשירה בבגד היו החוטים מסובכים. ונראה שהוא הדין אם היו ענובים בעניבה בשעת הקשירה, אין לחוש. וכן רגילים לענב ארבעה חוטים בשעת עשיה לסימן שיהיו ארבעה ראשים מצד הקשר מזה וארבעה מזה (עפ"י חזון איש או"ח ג,ט. וכ"כ בערוך השלחן סי' ה, שאין ההפרדה חיוב מן הדין).

בשבת, אין להפריד חוטי הציצית אם נסתבכו ביותר, משום 'תיקון מנא' שכיון שצריך להפריד החוטים נחשב הסכך קלקול בבגד – אלא יברך עליה כמו שהיא (עפ"י הגרש"ז אויערבך, מובא בספר הליכות שלמה ג,ח).

ציצית צריכה שתהא נוטפת על הקרן... משום כך יש לקשור הציציות באופן שיהיו תלויים בצד הבגד, שאז הן 'נוטפות' על הקרן. ואם הם לכיוון מטה הרי אינן על הקרן (עפ"י פוסקים או"ח יא,טו. ע"ש במשנ"ב ובאה"ל, ובחזו"א ג,יב).

ויש להזהר מאד שלא יהיו תלויות באלכסון, שזהו מנהג קראים. ואם תלויות כך – מצוה להחזירן (משנ"ב שם).

יצריך שירחיק מלא קשר גודל. ואם הטיל סמוך לשפה בתוך מלא קשר גודל, ואחר כך האריך הבגד – דעת המשנ"ב (ע' בסי' יא סקמ"ג ובאה"ל טו ד"ה ואם) לפסול, משום 'תעשה ולא מן העשוי'. ואילו החזון-איש (או"ח ג,כב) כתב להוכיח שכשר, ממה שאמרו לעיל (מ:): חסידים הראשונים כיון שפצעו בה ג' היו מטילין לה תכלת. ופרש"י כיון שהגיעו לשלש אצבעות האחרונים מטילין לה תכלת מיד, הרי משמע שהטילו בקצה הבגד ממש, שאם הרחיקו כמלא קשר גודל, שוב אין יכולים לארוג עוד שלש אצבעות כי אז אין הציציות בכנף כלל.

לכאורה יש מקום לדחות הראיה, שיש לפרש 'כיון שהגיעו לג' אצבעות' – לתוך ג' ולא לתחילתן. והיו מטילין כאשר הגיעו לשיעור שאפשר להרחיק מלא קשר גודל, ושוב היו משלימים הבגד ומתקנים גימורו.

עוד היה נראה לדחות עפ"י מה שכתב הגרי"ח"ק שליט"א (בפרוש 'ארגמן' למסכת ציצית יד) בפירוש דברי התוס' (מ: ד"ה שמא), שחסידים הראשונים היו מטילים באצבע הרביעית, דהכא איירינן אליבא דרב הונא הסובר תוך ד' [והחזו"א ג,ב] תמה על התוס' וצדד לפרש באופן אחר. וקשה לפירושו מדוע נקט כיון שפצעו בה ג' – וע"כ לומר שלכך נקט ג', כדי להרחיק מלא קשר גודל. ולפי"ז אדרבה, מוכח מכאן שאין להטיל תוך קשר גודל אף אם אח"כ יורחק.